

LIETUWISZKASIS

BAŁSAS.

METAS PIRMAS. Tas laikraštis yra turtu LIETUWOS MYLETOJU. REDYTOJAS JONAS SZLUPAS. NAUJAS JORKAS, 20 d. Ruggpjutie 1885 m. No 6.
„LIETUWISZKASIS BAŁSAS“ ISZEJNA NAUJAME JORKE KETWERGE KOZNA NEDELE. KASZTUOJA ANT METU 2 DORIELU, o AUROPOJE 2½ DOR. ATSKIRAS NUMERIS 8 CENTAJ.
UZ COLI APGARSINIMU ANT METU 10 DORIELU, o WIENA SYKI GARSINANT 20 CENTU UZ KOZNA EJLUKE. ADRESAS REDYSTES: JONAS SZLUPAS, 43 SPRING STREET, NEW YORK.
ENTERED AT THE POST OFFICE AT NEW YORK AS SECOND CLASS MATTER.

KO MUMS REJRIA.

Raszlas isz Warszawos p. Szerno.

[Tąsa.]

Kuningaj musu, lietuwej, tejsina tingini keidami ji ing anormaliszka ir prispausta padėjima lietuwiu ir uždraudima darbu dėl dwasiszko ir moksliszko pakėlimo tautos. Kad padėjimas lietuwiu yra prispaustas, kad szioje gadynėje darbai dwasiszki ir moksliszki uždrausti — žinoma netiktai mum, ale kožnam, kurs moka susirasti ir supranta sawo padėjima — bet ar wisada taip buwo? kodėl jie tik wieni suprasdami tautyste [kiti lietuwej buwo tamsus] pirmiau ne pamislyjo sawo iszminczia dalytiesi su tamsesnejs brolejs, kodėl nesutwērė pirma, kada nebuwo draudžiamas, lietuwiszko mokslo ir kulturos? Kaltina jie labiausei paliepima draudžiant spaudinti lietuwiszkas kningas. Tas paliepimas, tėjsybė, yra bajsej netejsingas, jam lygaus nekūr nerastumėme nei pereituose nei szios dienos amžiuose nei pas wiena tauta, bet už toki paliepima mės patys esame kalti. Jei literariszki darbai musu kalbos butu buwia platesni, nei prof. Mikuckis nebutu pasidrašinias paduoti sawo užmanyma, nors jis taip daug pikto iki sziuolaik mums daro, kad geradarystos lenku profesoriaus negalima užmirszti — užmirszti galėtumėme, kad užmanymas butu paėjas no kokio sedincio bulaus Sionu, žalczio wuodegos arba kokio Tururu, ale ne wietininko lenkiszkos nēwa kulturiszkos tautos. Mums rodosi, kad Lietuwos motynoms prigulėtu bauginti wardu Mikuckio waikus, taip kaip szendien baugina juos raudondancziu, szungalwiu ir ragana. Ir czionai wienok už darbus wieno mokyto lenko negalime kaltinti wisus lenkus ir jiems už pikta no wieno paeinantū neužkentimu mokėti. Ta pati skelbia ir lietuwis Muraszka, bet ar gi už darbus wienos szasznotos awies galima kaltinti wisus lietuwis? Lenkiszkas kunigiszkas laikrasztis „Przeglad Katolicki“ teisingas kuningu bedarbyste ir neužkentima kulturiszko pasikėlimo lietuwiu sako, kad kuningai dirba dėl lietuwiu, bet darbus sawo laikyti turi rankaszceziuose; paduoda tarp kitu ir Naumėsziu klebona Olaka (arba Hollaka, kaip nori ji wadinti) turinti labai swarbius darbus lietuwiszkoje kalboje ir kad jisai laukia tik leidimo spaudinti kningas, idant galėtu sawo darbus iszduoti. Ar teisybe lenkiszkas laikrasztis paduoda, mės nežinome, nės to darbo nematia ir apie jo werti sudyti negalime, nės katės užrisztaime maisze neperka. Kelti wiska, wisas kaltes ant uždraudimo spaudinti kningas ir ant prispaudimu negali iszkaltinti: nėra nēko negalimo norincziam. Matome ir czionai darbus norincziu, nors ir juos uždraudimas siekia. Po uždraudimui jau atsirado darbai kuningu lietuwiu Rusijos: Lietuwos biczinolis, Nauju metu downalė, Anykszeziu szilelis iszduotas per Wēberi Weimare o ir Dziegorius mokus. Paskutinis neprisiranda grynumu kalbos, bet mės neturime ir ant darbu wiengencziu per dang asztria kritika iszduoti, turime priimti ir gera nora darbininko, nės ir to tarp musu nedaugelija. Kur žuwiu nėra, ten ir wēžys žuwis yra. Kodėl tie, kurie geriau padaryti galėtu ing darba nesiiama? Tegul kožnas dirba pagal sawo galėjima, o mažiaus girdėsime kaltinimu. Isz szios gadynės neužkentimo ir wainos, kokia su mumis weda musu dwasiszki brolei, ne lietuwei, ne mės wieni waisius ir nauda sau rinksime. Tikime, kad negalima wisai wienu kelu eiti su „Auszra“, bet reikia norėti slūžyti dėl gero sawo wiengencziu. Jei „Auszra“ kukalus sėja, tegul musu brolei dwasiszki pradeda darba dėl iszreiszkimo teisybės; bet kodėl, klausiamo, tu darbu taip užtėmyti negalime? Gal tai ir mės pažinia sawo nelabuma pasitaisytumėme, o pataisymas

— tai kuningu turi buti darbas. Dėlto szaukiame musu prieszininkus brolus ing darba praszydami ju parodyti teisybės takus. Szendien wienok tiktai matome, kad jie taisydami tiktai takus i dangu bažnycziose užmirszta, kad tauta gywendama ant žiamės norėtu pažinti ir žiamiszkus sawo reikalus, o to ir tkėjimas netik nedraudžia, bet ir reikalauja, nės per pažinima tikru reikalu ir piktybės turėtu pasimazinti; nės ir kuningai patys netik dėl sawias apie dangu mislyja, bet rinkdami žiamiszkus turtus ir liepdami sawo awelėms, kad jiems brangei mokėtu, tuo paeziu mislyja ir apie žiamiszka mamona. Ing dangu westi lietuwis gali netik lietuwei kuningai, bet taip pat gerai padarys wokietys, airys, prancuzas ir kiti, ale lietuwiams yra nepawelyta užmirszti, kad jie netik kuningai bet ir drauge lietuwei. Kad dwasiszki lietuwiszki apszwiestunai ne taip suspausti budami geriau gali ditbti dėl lietuwiszės ne kaip swietiszki, žinoma tai wisiems; bet ka daryti, kad nemusu galybėje yra juos ing darba priwersti? Paliepimai dwasiszki ir bažnytiszki ne draudžia, mums rodosi, sawo sanariams ir darbo dėl swietiszko mokslo; matome tuos darbus tarp kuningu kitu tautu ir weislu, kur ir dwasiszki wietininkai tautos paduoda broliszki ranka sawo swietiszkiems darbininkams, wienybėje eina wisi dėl pakėlimo szłowės ir mokslo wisos tautos. Ziurėdami ing darbus kuningu kitur ir lygindami juos su darbiais musu dwasiszkuju brolu kaip skaudžia gėla jaucziam sawo szirdyje! Kunigas Hornik ir protestontas Smolar wienyjasi drauge dėl apgynimo no susiwokietinimo žiupsnelo 100 tukstancziu Lužiczu Prusuose, ir ju darbai lyg sziuo laik gina laimingai žiupsneli tu sawo brolu; nors galybė wokietinimo skaitluje yra daug didesnė, bet wienybė ir patriotiszka meilė ir didesni skaitlu pargah. Lužiczai kaip nedideli skaitluje, taip ir neturtingi; darbininkai ju netik negali laukti naudos dėl sawias, bet dar newiena graszi turi sawo pridėti, o ir to mažai. Keleta metu pirmiau tuodu Lužiczu patrijotai atlankė Warszawa, idant tarp priebrolu lenku surinkti medegiszka pagalba dėl atmuszimo grudojancziu juju gentei suwokietinimo, druto netik skaitlumi ale ir szlowe militariszka, garbingo kariszkais pargulėjimais szios gadynės ir augszeziu sawo kulturos. Ten, kur pastoras paduoda ranka kuningui, swietiszkas darbininkas dwasiszkam, nėra galybės dėl pargalėjimo wienybės. Skaitlus Lužiczu lyginant juos prie lietuwiu isznesza tiktai 5 procenta lietuwiu, bet ju skaitlus neigi rubežei nesimazina taip kaip rubežei lietuwiu. Nowogrodek buwo sostapile Mindowės, dėlto turėjo gulėti tarp lietuwiu; szendien ten jau nės nesupranta lietuwiszkos kalbos. Pamarei Kuržiamio iki upei Aa, tai žiamaitinė dalis Wytauto; szendien lietuwei gywena tiktai aplink Patanga, o jau ne tiktai ant upės Aa, ale ir ant upelo Bertau lietuwiszakai nesusznekėsi. Rubežius giminės Prusu lietuwiu spyrėsi i Wysla wakaruose, szendien lietuwis ant Prėglo ir Insruczio tai retas pauksztis; taip ir wisur. Jei tokeis keleis ir tolaus eisime, tai neužigo sodybos lietuwiu tai dar perdalytos swetimais gawalais susieis ant žiamacziau tiktai Kauno rėdybos. Ateinanti amžei galės lietuwis jau itraukti i tautos iszmirusias taip kaip szendien skaito gimes: Etrusku, Polowcu, Wandalu, Assirijonu ar Egiptėnu. — Rusu laikraszecei ir literatura szaukia mus i susiwenyja su Rusais, liepdami mums priimti ir kalba ju. Sunku mums wienok suprasti, kokia sau nauda isztrauktumėme isz tokio susiwenyjiimo, kur patys turėtumėme palauti buti sawimi. Nesuprasime tokio paszaukimo, jei bent ji mums p. Muraszka, iszguldytojas Lietuwos reikalū Rusu prasoje, mums aiszkiau pasakys. Mės kaip suprantame, tai isz tokio susiwenyjiimo tiktai Rusai sau nauda isztrauktu, o mus szaukdami prie iszsinainikimo skriausma mums daro. Wie-

nybė yra galima tiktai apėromis abieju pusiu, o rusai nori no musu brangiausios apėros, nēko už tai mums nesuteikdami: už tokia prekia nepirks rusai jiems pageistinos wienybės. Ant tokiu iszlygu priims mus i sawo rankas ir wokieczi, nors jie netrubbyja sawo geradaryscziu, o ir patys kulturoje augszeziaus už rusus stowi.

Be reikalo jieszkotum tarp musu dwasiszkuju brolu ka, taliku darbu dėl mokslo, pakelincziu szlowe giminės [iszimant tiktai wyskupa Baranowski, kitu szioje gadynėje ne daug matome]. Swetimi nematydami musu dwasios darbu (kuniszkus jautis ar arklys taip jau pildo), nēko no musu nereikalaujanti, nematydami mus moksliszkoje draugystėje swieto, ir laiko mus už tauta jau iszmirusia arba negalinczia kulturiszka pasikelti. Kitos tautos nors skaitluje nedidesnios, žinomios darbiais ir mokslu sawo wietininku, neiszmirszta, nės tie darbai ju wisada buwima ir gywasti tautos atmins. Kur tarp musu tokie darbininkai kuningai kaip: Raczki, Secchi, Brasseur de Bourbonnais, Canti, Kalinka ži. nomi draugystėje mokslo wisame swete, arba norint tokiu kaip Filibert, Liszt, Dupanloup, Manning. Newienas isz ju, norint taip garbingi moksle, norint jie kuningai, neužsigina sawo tautybės, norint ji ir menka, norint ir polytiszko neprigulėjimo neturėtu; kuomet pas mus netik jau garbingi darbininkai mokslo, o ir prastas kuningėlis, kuris aiszkei ir gerai pasakytu *ego Lithuanus sum*, su žwake ne yra randamas. Jeigu tai neteisybė, tai praszytomėme Przeglad Katolickio, idant mums parodytu tuos garbingus darbininkus tarp kuningu lietuwiu, nės mės ju nedaug žinome.

Daugiau czion kaltiname musu dwasiszkus brolus dėlto, kad jie darba dėl dwasiszko pakėlimo tautos pirmiau galėjo pradėti, budami wieni no senu laiku lietuwiszka iszswietinimais. Kaltinimas wienok szioje gadynėje netiktai kuningus jau siekti turėtu. Po iszwalnyjiimo no baudžiwu ukininkai budami sulyginti su kitomis luomomis tautos, galėdami mokytiesi pagal sawo nora r turta, nors pas mus tai brangiau kasztuoja ne kaip kitur, o ir wyresnybė kasmet pa kela mokesti už moksli, mokinas, teisybė, bet moksle jieszko sau wienos naudos, nemislydami paszwentinti sawo žinia dėl tautiszku reikalū. Baigenti augszeziausias mokslawietes waikai lietuwiu ukininku eina kelu bajornu ir užsigindami sawo kilmės priima tankei swetima tautyste. Tarp swietiszku apszwiestunu taipogi su žwake nerandame darbininku dėl sutwėrimo lietuwiszko mokslo. Nematome darbu ir stipendistu profesoriaus Mikuckio. Teisybė, swietiszka lietuwiszka inteligencija negalėdama sau rasti darbo, kur jai takai yra užwerti tarp sawuju, priwersta dirbti swetimose szalyse, o nematydami pamato uždėto dėl lietuwiszko mokslo, patys pradėti statyti pamata nenori, wersdami sawo tingini ant negalėjimo dirbti ant to lauko. Tas wiskas rodosi negali isztajsyti ju: dėl norincziu kaip sakėme nėra negalėjimo. Jonas Juszkewyczius, negalėdamas Wilniuje, iszleidė surinkima sawo brolo kuningo Lietuwiszku dajnu Kazaniuje ir Petropilėje. Kodėl kiti tais takais neina?

Miegu ir tylėjimu netoli nueisime; dirbti mums reikia, idant pawytumėme tuos, kurie mus pralenkė; perėjo laikai auksinei, szendien wisi dirba: jei mės nedirbsime, dirbs kiti ant musu lauku, bet ir nauda tiktai dėl sawias isz musu dirwos trauks. Skundais ir waitojimais nedaug ka gausime no tu, kurie mus spaudžia. Wyresnybė walstijos tai ne Diewas, maldomis ir waitojimais nedaug ka no ju dėl sawias nedaug ka sau iszmelsime; o darbo ir krutėjimo prispaustuju ji bijosi. Dėl darbu reikia turėti ir turtus, kurie darbininkai nelabai yra bagoti. Dėl turtu surinkimo reikia wisiem lygei pagal galėjima sawo susidėti. Taip elgiasi tautos suprantanczius sawo tautiszkus reikalus; ten szwiesesui iszreiszkia tamsesniems brolams reikalus tautos

ir likima wisatinu dowanu. Po sudegimui Czeku teatro Pra- goje neszyksztumas tautos per wiena mēnisi su wirszumi 1 milijona 200 tukstancziu guldenu dēl jo atstatymo, supras- dami, kad teatras yra szwentwiete tautiszkos dailos, o dra- ge szlowēs tautos. Beweik pusē tiek kaip lietuwiu skaitljuje ēsanti tauta Danu po sudegimui muzeum Christianborge dēl jo atstatymo per wiena nedēle sudējo 230 tukstancziu kronu. Neszē czion kožnas kiek galējo, plaukē rublei ir skatikai pagal turta duodanczio. Augszciansios ir kitokios mokslawietēs Suwienuotu Walstiju Amerikos pastoja už mi- lijonus dowanotus kas metas iszduoda milijonus ekzemploriu bi- bliju wisokiose swieto kalbose, tame skaitljuje ir lietuwisz- koje, ir jas beweik dykaj pātina tarp wisu swieto tautu rej- kaluose sawo tikējimo. Tajpogi anglaj rejkaluose pasiunt- nystēs [apie wietinius tautiszkus rejkalus nēra ka ir pasako- ti; czion piningu krepsezj wisada atwertj] tarp laukiniu, žmogēdžiu tautu milijonus kas metas sudeda. Warda bro- lystēs wisu tautu taip lenkai, wokiecei, prancuzai, anglai, rusai, o ir turkai, neszē sawo graszi dēl gywentuju Ischios, Murcijos, Andaluzijos, sunaikintu žiamēs drebējimu. Lie- tuwiu wienok tame skaitljuje nebuwo, nēs jie netik brolystēs tautu, ale ir reikalu sawo tautystēs su lyg sziuolūk nesu- pranta, dēlto ir apie buwima lietuwiu ant szio pasaulo kitos tautos nežino, nēs su wardu ju netankei susitinka, netan- kei ta warda minawojant girdi, jei bent lenkai, su kureis kariaujame be naudos dēl sawias. Nesakau, idant mums reikētū jau teatra statyti, nors jis ir reikalingas dēl kultu- rizsku tautu. Teatra turi jau Kynai, Japonai, persai ir kiti puskulturni gywentoji. Idant galētumēme reikalauti teatro jei ji mums wyresnybēs pawelytu statyti, reiktu pirma su- twertu daila, o jos lyg sziuolūk neturime, o ir kasžin ar grei- tai turēsime, o ir turēdami pradžioje apsieitumēme be tam tikro teatro: daila, kokia jijē butu, galētum statyti ir pir- tyje arba klojime. Yra teisybē lenkiszkoje raszlawoje priti- kanti mums dailaszcei dēl teatro, kaip Slowacko, Mindow- wē, Asnykio, Keistutis, ale mēs ju ir perwerstu i sawo kal- ba neturime, nesznokant jau apie sawizskas originalizskas. Yra ir operos: Zielenskiio, Kundrotas Walenrodas, Jareckio, Mindowē, o ir Moniuszkos, Jaunutis; galētumēme jas pri- imti, ale kur musu giesmininkai, kur mokslinga muzika? nēra ju su wisai o be tu ir iszstatymas operos n'yra galimas. Nereikia mums ir muzēju, nēs juose neturime ka laikyti; nereikia statyti ir didelu tautiszku biblioteku arba kningy- niu, nēs neturēdami raszlawos nerastumēme kuomi pripil- dyti kningynes; reikia pirma sutwertu raszlawu, o potom jau ateitu ir re kašas iwedimo kningyniu, szendien reikia mums tik skaitymo butu. Wisa musu lyg szei dienai raszlawu su- tižptu i wiena pusszēpe. Negalētumēme ir uždēti augsz- cziausias mokslawietes, nēs tarp sawias nerastumēme reika- lingu mokintoju; ju sunkej atrastumēme gal dēl widutiniu mokslawieciu, bet ir czion mokintinei neturētū isz ko mo- kintiesi, nēs reikalingu mokslo kningu musu kalboje nerastu. Nors gēda ale reikia pasakyti, kad ir mokslas musu kal- bos mums patiems ne yra žinomas; darbininkai ant tos dir- wos, jei nerokuosime wiena tiktai lietuwi Kurszaiti, wisi kiti: Miklosicz, Weber, Nesselmann, Schleicher, Geitler, Bodouin, Bezzenberger, Leskien, Brugmann ir kiti tyrinē- tojei lietuwiszkos kalbos ne musu tautai priguli. Kur dar- bai musu mokintu wiengencziu, mēs nežinome. Wyresny- bēmis atstumi no walstijos darbu rodosi nebabi turētū žiu- rētū i rankas waldžios o dirbti dēl lietuwystēs, irgi Lietu- wiams reiktu sutwertu darba namie dēl lietuwiszkaju ap- szwiestunu. Nereikia mums ir pasiuntynszciu, apie jas gali mislyti tautos turt ngesnēs medegiszka ir dwasiszka; mēs kaip wienu taip ir kitu dalyku negalētumēme dalytiesi su kitais, nēs patys nedang turime: mokyti kitus gali tas, kur pats moka, o mēs patys dar daug daigtu turime moky- tiesi, ir be to dar kiti reikalai mus spaudžia, kuriems nega- lime ar nenorime ganēdinti. Kur mums už tai ir mislyti apie apszwietima laukiniu? Tolaus bus.

Apie AUGINIMA.

Raszlas J. S. Kuokszcio.

IV.

Ka mēs kuniszka penėjime wadiname skanumu, tai dwasiszkame penėjime yra akywybē. Jeigu mēs igyjame a- kywuma pajautu, o paskuj ir akywuma proto, taj dwasisz- kas penas patinka, yra gardus. O kad neigyjame akywumo taj dwasiszka wirinimo itajsas — smagens — gadinasi, jei- gu mēs i ji dētumēme pena. O kad paduotasis penas patin- ka, taj jis ir susiwirina ir guodžia dwasiszkaji augima. Tajp ēsant kune susitajso wis ir wis naujos, trobutēs' audekluose; galime numanyti, kad ir dwasiszka augimas tajso naujas

nerwiszka trobutes smagenyse ir wisame kune, norint taj ajszkej iszrodyti butu sunku. Tos taj naujos trobutēs prisig- laudžia prie gentiszkuoms senesniuju ir tajp jas sustiprina.

Pats prigimimas žino, kokio peno rejkalauja abudu pe- nėjimo buklaj, idant audeklus swejkus nuausti; nēs mēs neturime noro walgyti netinkanti walgi. Bet tankiausej klysta tame, kad dwasiszko noro walgyti, ano akywumo, ne pamato ir jam neduoda nej kokio peno, arba kad ir duoda taj ne tam tikra. Isz to taj tinkasi, kad randame tajp daug pajku, dwasiszkaj suirusiu žmoniu. O taj, kad nēsant a- kywumo mēs duotumēme pena po newale, kudikystėje ne tajp tankej atsitinka. Daugumas wajku pasilieka mulkejs dēlto kad ju pajautos nēra kajp rejkont nutajsytos, tajgi kad ju akywumas nēra peninfas tam tikru penu, tajp kad akywuma paima snudumas, isz kurio gal nēkumet nebepa- sikela. Kad daugumas žmoniu nemato asztrej ir negirdi ir nemoka jausti uoda, kalti yra ju jaunystēs metaj.

Kodēl isz namu, kur augina rastinius wajkus, neradosi nēkumet dwasiszkaj lakus žmogus, norint kuniszka penas butu ten nepejktinas? Už taj kad priedidelo daugio wajku buwo galima tik apie kuniszka pena pasirupinti. Kodēl isz tarpo artoju neatsiranda tyrinētojei gamtos, norint artojas gywena widuryje jos, ir nors tankej jo bute nēra stokos pi- ninguose? Dēlto kad artojei nepaduoda wajkams dwasiszko peno, o labiausej nesirupina apie iszdajlinima pajautu. Kodēl isz dajlos yra yra pawaldomas muzikiszka talentas per giminiu gimines, k. a. giminėje Bach'u 72 sykiu? Už taj kad ten klusumas yra anksti nutaszomas ir sustiprinamas. Tame dajgte netiek turi swarbuma, pawaldymas, kiek ans ankstybas, pritajkinimas. Ir kodēl gamtos tardytojei tan- kiausej yra kilē isz moksliniku gimines? Už taj kad czia apie kudikius no pat kruties ir lopszio daug rupinasi, ir ju pajautos yra tyeziomis iszdajlinamos.

Kad dwasiszka žmogaus prigimimas pagejdauja tajp pat dwasiszko peno kajp kad kuniszko, matome taj nepilnu pajautu wajkuose, apie kuriuos tēwaj anksti daug rupinasi. Akli wajkai ir be pagelbos auginsiuju žmoniu pastebētina iszdajlina girdejimo, palytėjimo, uostimo ir skanumo pa- jautas, už taj kad neturi swarbiausios regėjimo pajautos. O kurti wajkai, su kureis nemoka tēwaj pasielgti, pagejda- dami dwasiszko peno isztajso ganētina asztruma kitu pajau- tu. O kajp toli eina iszdajlinimas palytėjimo pajautu tarp kurezu ir nebylu, taj parodo wajsej, kokius pasiekē dras Howe augindamas Laure Bridgeman, kajp matome skajty- dami jo rasztus, o ir szendien South Bostone taj regēti gali- me. Toki pat nora gauji dwasiszka pena randame ir tarp akli ant dariniu (dažu). Bet norint aklumus ant dariniu ēsas tarpe keturdalo wisos žmonystos, mēs ji retaj apejname ir taj moksliszka tardydami, dēlto kad apsilpninta darinisz ka pajauta ant tiek susistiprina, kad ploniausias pažymes to mažumo dariniu, kuriuos gali pastebēti, ji tajp geraj atskiria, kad aklumus nēra atrandamas.

Matome už taj, kad ne prigimimas yra kalšas, jeigu pa- jautos, tie wartaj dwasiszko iszauginimo, nēra iszasztrintos ir nudajlintos, bet tik aplejstas iszdajlinimas pajautu ir dwasios; toks iszdajlinimas prasideda gana anksti ir gali isztajsyti wisas pajautas, jeigu jis nesumožta. Berots ne- wale yra insriginti regėjimo pajauta žindulo spindinezia szwiesia ir grejtaj atsiklotojanczejs pawidajtas ir darinejs, ne walē yra užglusinti girdejimo pajauta bloga muzika, czersz- kimu ar wiēnodumu, nereikia atbukinti uodos pajauta per newajskuma ir ankstu užgrudyjima kuno — bet taj jau su- pras lengwej tēwaj iszmingingi.

Nēra sunku iszlaikyti akywuma pajautu atsigrasinant tajp no perdaugio joms paduodamo peno kajp ir no jo wien- odumo. Jau wisas swētas buwo pripratias prie widuti- niszku atmajnu kuniszko peno, kur yra galima — o kodēl tajp pat nedaryti su dwasiszku penu?!

V.

Kajp susirinimas yra swarbus dēl kuniszko penėjimo, tajp pat dēl dwasiszkojo — supratimas. Prie kuniszko suwi- rinimo rejkia žiurētū, kad penas butu wisaj suwartojamas, tajp pat ir prie dwasiszko. Jauna žmogu galime užangintie daugēdriu, kur wisus walgytus tik pawirszutiniszka su- wartos ir gywens tik dēl žarnu tapdamas ir pats grobu, ažu- ot darbsztaus žmogaus — tingus ir suglėžnējas, ažuot buti dajln ant kuno yra iszpurpias ir gajlej iszangias, kurs ir ge- riausi walgi iszmeta pusētinaj suwirinias už taj, kad jis jam neduodagana tajko dēl atitajsyto trobutciu wisokuiose ku- no audekluose. Toks pat ojumas yra ir dwasiszkame penē- jime. Ispudžius pajautu galime tajp sutajkinti, kad ju tik mažuma bus suwartota, tajp kad, kas per wiena ausi iejna, per kita iszejna, arba wēl atmintis tajp gali buti apkrauta dajgtajs, kad jie koki lajka joje lajkosi ir gali buti isz gal- wos atpasakoti, bet jie nēra suprasli, permanyti, o per taj ne- siduoda gauti sprotawimaj, sprendinej, stigawonēs.

O kitas toks pat ojumas yra skanume. Newisi walgytaj yra lygej skanus, norint swejka kunas iszgauna daugiausej skanumo, kada jis isz tiesu yra alkanas ir isztrozskias. O kad iszlepiname wajkus, tajp kad jiems patinka tiktai ska- niausi ar patiklus walgytaj, ir jeigu duodame tam sugadin- tam skanumaj isiwyranti, taj jie tampa silpnajis, neturi nē- kuomet tikro noro walgyti ar gerti ir neturi jausmo pilno

swejkumo, kadgi rejkalingi daigtaj dēl surengimo trobu- cziu kuno jam stoksta. Tajp pat yra ir dwasiszkame peno. Kad paliekame jauna žmogu wiena pati pastebėjimuose, su- lyginimuose ir supratime to, kas jam patinka, ta' jis pra- stoja swejka ulki kitu dwasiszku walgytu, kurie nemažiaus yra rejkalingi; dēl wisapuiszko iszlauskstymo ir iszdajlinimo žmogiszkos dwasēs.

Wartojimas kožno swejko walgytu sužiedžia swejka ir darbszezia dwase. Nerejkētū nēko imti i sawia, kas nēra su- prantama, tajgi nēra padaroma musu dwasēs turtu, kas ne- atnesza wajsius wisur kur ir negali buti wartojamu. Wis taj ka pastebime, turi buti suprasta prigimtame samazgyje, tu- ri buti pažinta tiek, kiek isz gali musu pajautos. Prie paste- bėjimo turi prisidēti mąstymas arba mislyjimas, prie žinios to kas yra, tyrinėjimasto, dēlko tajp yra, o wejkej ir pri- plajkumas musu žiniu, tajgi wartojimas ju ten, kur jos linka O kas kitajp iszmoka, yra tik paimta i galwa, bet ne per- prasta. Kitajp ir mokincziausias žmogus pasilieka dwasisz- ku grobu, kurs wis ir wis prisikemsza, o nēkuomet nowej- kia swejkaj. Atmintis lengwej prisipildo žiniomis, kurios budamos be samazgio pasilieka tiktaj sunkumu, o ir grejtaj wēl iszlekia užsimirsza. Ir kuomi szendien musu mokslaj eina platyn, tuomi ojumas yra didesnis dēl žmoniu, kuriu atmintis tajp apskrauna, dēl ju dwasiszkos neswejkatos ir dēl užmarszties to ka mokinosi. O juk yra mažne stebuklas, kajp atmintis gali tapti turtinga žiniomis ir jas no pražuties apsaugoti, ir kiek ji naudos atgabentu, kada mąstymu, sę- protawimu, supratimu ir pritajkinimu tampa tikru dwasisz- ku turtu. O jau pacioje kudikystėje galime padēti pamata tam wisam sužadindami wajkuose sawopa darbsztauma.

VI.

Mēs žinome, kad žmogaus kraujo keturios penktos da- lys yra wundenimi, o kitos — angladaris, degilas, wunden- daris, gywmaris, kalkej, geležis, posporas, siera ir dar kiti gajwajaj. Kad kunas gywentu, mēs turime inindami walgi- tuos taj gajwajus ininti, idant juos kraujas galētū wisame kune, kur priderint, patalpinti. Mat kuno itajsaj yra sužiesti isz iwajrius medegos. Tajp: kaulaj darosi isz posporo, kal- kiu, degilo; smagenis ir dirksnys susitajso isz wisoku gaj- waju, tanku, baltymo, posporo, magnēzijos ir tt.; plaukaj, plunksnos, nagaj pasidaro isz sieros ir titnago sujungtu su dar kitajis dajgtajis; geležis, kuri duoda kraujaj raudonuma, duoda drauge su titnagu stywuma plaukams. Tajgi mēs ma- tome, kad iwajrus kuno itajsaj rejkalauja ir iwajraus peno; tagi pena jie gauna su pagelba kraujo. O kad i koki itajsa patenka ne tam tikras penas, k. a. jeigu kaulo gajwajaj ten susieda, kur jie yra nerejkalingi, szirdyje ar arterijose, taj itajsas suserga. Tajgi dēlto kad kunas iszliktu swejku, rej- kia, idant jo itajsaj gautu jiems prigulinti tam tikra pena, pertajsyta krauje.

Wisaj tajp jau yra ir su dwase. Pirmiausiu dēl dwasios dajgtu yra turētū nuowoka apie koki norint dajgta; o nuowoka yra gaunama su pagelba pajautu; tajgi dwasē negali nu- wokti tu dajgtu, kuriu pajautos nebus patyrusios. Atmena- me taj, ka jau nuwokiame. Atmint' rejkia manksztinti tan- kejs atkartojimajis regētū ar tajp su pagelba pajautu nuwok- tu dajgtu. Nuomone, ana dwasiszka galybe, kuri sutajkina r sugretina smagenyse taj, ka žmogus atmena, rejkia daj- linti ejuojant iwajrius menamus dajgtus ar pagal ju lygybe ar pagal skirtuma. Protas isz tokiu nuomoniu daro sępro- tawimus, praskina kela tajsyklēms ir teorijoms; tajgi protas jau pasigauna tada, kada yra norint mažuma nutajsytos anos pirmiaus minētos galybēs dwasios. O dēlto, kad žmo- gus gywena draugijoje, taj dwasē turi rupintiesi wiska tajp sutajkinti, kad ji sawo gywybej nekenktu: tajgi iszminti nu- tajsome prisistebēdami gywenimuj. Gywenime susitinka wienas žmogus su kitu, wiena draugija ir walstija su kitomis tajgi yra rejkalas sąžine turētū tuose susineszimuose, o są- žine isztajso mokslas doros, pawejkslajis ir žodžiu. Gyweni- mas wis tajp sakant pina nauja pyne, jis taj ta taj ka kita naujaj iszranda, o taj darosi su pagelba wajdintuowēs; wajdin- tuwe gi dajliname geriausej dajlėmis: poēzija, dajnavimas, muzika, tēplonē, namstata, skoptystē.

Tajgi auginime dwasios randame wieta dēl mokslu ma- daug tokioje ejlėje: gamtos mokslaj, matematika, draug- jos mokslaj, doros mokslaj, dajlēs.

Kajp kraujas kuniszka auginime yra isznesziotoju re- kalingu peno dalelu, trjpcz ia yra naudingumas. Dwasē ge- riausej iszsiwynioja isz wistyklū mažystēs, jeigu mēs ja pr- nime penu jaj naudingu. O tas naudingas penas dēl dw- sios daro ja ir padoria. Tajgi ir gywenime naudingi moks- laj yra tikriausiu irankiu auginant dwase. Kiti kelej yra pr- žutingi dwasej. Kas dwasej neduoda tam tikro peno, tas p- waro i liga.

Ir kajp mēs isz tos pusēs nužiurēdami auginima dwasio- turime panēkinti ana begēdiszkaj beprotiszka warginimaj dwasios gramatikomis lotynu ar grajku kalbos szendien?

VII.

Dwasiszkame penėjime tajp pat turime nuodus ir ap- penus kajp ir kuniszka. Abuodu nuodaj pagadina ar tū swejkata — tada yra galima prie ju maž-daug prisipratinti — ar jie suardo gywasti grejtaj ar palengwa. Berots yra dar

giaus pažystami kuniszki nuodaj ne kad dwasiszki, kadagi ju wejkinas yra grejziaus ir lengwians pamatomas. Turime kningas ir wajzdus, kur randame sudetus nuodingus gywuolus, augmens ir nanges; mokslawietese mokinamiesi rejkalingsiausius dajgtus, o atswaras nuodu yra randamas namincje aptekoje. Bet ne tajp yra su dwasiszkajs nuodajs. Tuos tanknauzej duoda kajp swejka pena ir parduoda branzej, arba wél apie juos zinia mažaj yra pasiplatinski ir atswaras ju yra mažaj pažystamas.

Prie dwasiszku nuodu pirmiausej priguli prietaraj, prie kuriu turime priskajtyti diduma to, ka paprastaj wadiname tikejiniszku apswajguolu. Iwejkimas prietaru pasirodo kajpo wisatinis supajkinimas, susilpninimas mastymu ir walés, o tankiausej kajp uzkljajawimas arba sumugulawimas tulu smageniniu dalu. Berots yra reti atsitikimaj, kada prietaraj ant wietos uzmusza, kajp kad daro bajmè bajdyklu aa szmeklu, kur dwasiszki nuodaj susiejna su kuniszkajs. Bet tankesni yra atsitikimaj, kad wisas gywenimas pasidaro kentėjimu per prietariszka bajme anu pasakiniu wirszuprigymiu esybiu, kurios buk igriebia i musu gywenima. Ir nemažiaus prietariszku yra lukestis ano gywenimo, kur bus atlyginta taj, kas czia pasiliko nesulyginta, o tas prietaras apstabdo mastyma milijonu žmonių taip, kad jie nesza sunkenybes, kurios suwien: otomis sylomis galètu numesti. Dèl prietaru yra daugiau nužudyta, užmuszta ne kad dèl koku kitu priezascziu. Geriausiu wajstu priesz prietarus yra iszlankstymas pajautiniu itajsu isz pat mažumos, geras ir pilningas matymas, girdėjimas, jautimas, kas weda i tikra pažinima swèto, i dwasiszka wejkluma — tajgi ir i sawopa mastyma. Jejgu wisi tèwaj, o labiausej motynos mokètu iszlankstyti pajnutu itajsus wajkuose, taj wejk parejtu tikrasis žmonių auginimas ir iszganymas. O taj juk nèra sunku iszmokt iszmaniems augintojams.

Kitas dwasiszkas nuodas yra taj negeras pawejkslas. Jau nuomenè iszmoksta gero ar pikto daugiau per pawejksla ne kad per mokinima. O tiesa sakant ir mokinimas nèra wajsingas be gero pawejkslo. Negalime lukèti, kad tie wajkaj, kurie no pat lopszio mato nesutikima wyro su paczia, girdi piktžodžiwimus ir barnius, jauczia nemiluma irjo susilaukia, kitajp darytu ne kad mokinosi isz pawejkslu. Berots nekajp negalime wajkus wisaj iszwalnyti no pastebėjimo pikto pawejkslo, bet ten, kur taj atsitinka, rejketu tuojau wartoti priesznuodžius, baudima, kad tajp nedarytu matydampriiginta korone, bjauruma pikto pawejkslo ir gražuma gerojo. Tolaus bus.

Naujausieji pramanymaj.

Musu szimtmeczio antroji pusè mažaj gali pasigirti iszkilmingumu dajniszku wejkalu, bet už taj mokstaj lekia prieszakyn kajp kad pasparnuoti; ko žmogus pirm 50 metu negalèjo nej numanyti, taj szendien jau yra paprastu dajgtu. Mès gywename gadynèje, kada pramanè suwaldoma orine lajwele. Norint megininimaj pramanytoju Krebs'o ir Renard'o newisur pasisekè ir ju maszina netobulaj dirbo priskirta darba, wisgi kožnas gali numanyti, kad ta ju maszina nedaug rejkañauja patajysmu; o su tuomi bus iszrisztas klausimas, kuri mokslininkaj bandè iszmegzti per pilna szimtmeti. Pirmo ne kad pasibajgas musu XIX szimtmietis mès jau turèsieme gana tobulu suwaldoma orine lajwute. A kywumas to pramanymo tuomi tarpu susimazino dèlto, kad ji rengiasi wartoti tik atsitikimuose wajnos. Ta suwaldomoi orinè lajwelè wienok nekumet neigys grejtybe musu skubriuju geležinkelo weztuwnu nejgi apgalès pakelti tokias nasztas isz priezasties prieszpriesziniu oro tekmiu. Wisgians didis mekanikos klausimas bus iszmegztas, ir dabar žmonystè wisuose žiamès užkampiuose gali apie naujus dajgtus galwa laužytiesi.

Pasakiau: wisuose žiamès užkampiuose. Mès hetuwinkaj paprastaj iszgirstame apie naujus pramanymus tada, kada swetimgenczej juos ima wartoti musu žiamèje dèl sawo naudos ir dèl musu. Komet mès apie tajp swarbius dajgtus nèko nesirupiname, o tik kaziriuojame, aluti maukiamè ir pesztynes ar musztynes kelame, žmogiszkoji dwasè ir tolimuose žiamkampiuose be pailsimo yra darbe ir kasdien stebuklus isztajso, apie kuriuos mès retaj ka girdime, nors zinia apie juos butu ir mums labaj naudinga. Wienas isz tokiu stebuklingu pramanymu yra geležinkelis su wiena ejleszynu arba rejku. Tas taj wienszynis geležinkelis yra wartojamas Aprikos Alžyrijoje ir tajp yra nomoningaj itajsytas, kad weztuwas juomi be mažiausio paojans ir sunkumo užbèga ant kalnu ir nusilejdzia i pakalnes. O ta geležinkeli pramanè prancuzu mekanikas Lartigue. Ne tajp labaj senej Alžyrijoje pasilowè wejsia alpine žole, kuria pirm to wezdawo i Anglija dèl darymo popèros isz jos; o pasilowè ta žole auginia dèlto, kad ja isz widurio žiamès su labaj didelè wargu buwo galima nuwežti i pamari. Dèl tokio taj alpinès žolès gabenimo i pamari prancuzas Lartigue pramanè wienszynis geležinkeli, kuri yra galima padaryti pigej ir lengwej. Du wyraj gali per wiena diena kelis szimtus mètru to kelo pabudawoti! Su lyg sziuoalk wartojamas geležinkelis turi

105 kilometrus ilgumo ir atejna iki nostinio mèsto Arzew pakrasztyje Tarpžiaminès marès, isz kur alpos ryszej yra gabenami i Anglija. Szynas nèra paguldytas ant žiamès, bet pakèltas 80 centimètru ant prastos geležinès pasparos. Weztuwnu yra dynamo-elektriszka maszina Symens'o sistemas, kuri pawèza labaj lengwej 30 mažu wagonu. Ta geležinkeli naudoja ir dèl wandens wežimo, o ir dèl kitu dajgtu. Kas gali abejoti, kad toks geležinkelis musu Lietuwaj daug atnesztu naudos! Bet kur rasi lietuwininka pasirupinanti nors mažuma apie tokius dajgtus! Prie pigumu tokio kelo argi nebutu galima keliems walscziams susidėjus pasidaryti wienszyni geležinkeli i didžiuosius Lietuwos mèstus, kuomi palengwètu kupezystè jawajs ir kitajs dajgtajs; bet kada, ak kada mus brolej kelis isz miego?!

Nemažiaus akywas yra ir kitas iszradimas, kuri asz wadinsiu, oriniu plaustu arba kèltu, dèlto kad jis skrenda per ora nesiekdamas žiamès. Jis tapè pramanytas dèl perkèlimo žmonių per upe Teremako ant salos Naujos Zelandijos. Tas plaustas turi pažiura anglu wežimo, kurio wirszujè yra pri-tajsyti 4 striczaj arba skridinej, kurie rieda ant 2 isztemptu nauginiu wirwiu. Pati gi plausta traukia no wieno kraszto prie kito už paprastos kanapinès wirwès. Wirwè yra du sykiu tajp ilga kajp kad tolimas tarp abiejų stoweniu ir wiename kraszte upès stowinti tam tikra maszina suka ju aplink wèlana, kuomet kitoje upès pusèje ta wirwè nusiwynioja no kito wèlano. Prieplaukinèje wietoje yra medinis trobeselis, ir tiltelis dèl plausto. Kajp tik kelejwej suejna, plaustas ima eiti riedèdamas ant nauginiu wirwiu ir kybodamas ore, kuomet žmonès jame sèdintieji gali buti ramume, be ojaus. Upè Teremako teka ant didžiausio Naujos Zelandijos salos wardu Tawai Ponamu. Ta upè wasaros mete turi mažaj wandens, o žiema jos sriaunumas tajp yra smarkus, kad waltys ir paprasti plaustaj arba płowos yra lengwej apwercziami. O ta orini plausta naudoja daugiau-sej kalnakasyklu darbininkaj; tas plaustas dèl persikèlimo per upe labaj tinka, nès yra lengwej padaromas ir pigi jojo medega.

Tajp pat dèl persikèlimo per upe yra ne no tajp senej Melbournè meste Australijoje wartojamas garplaustis ipatingo padarymo. Upè Džawa, kuri mèsto dalis skiria wiena no kitos, czia tajp yra plati, kad ji kludo susineszima. Wienaj wienas tiltas, koki buwo pasidrasinta statyti per ta milžiniszka upe, randasi toli už mèsto, kur upès krantaj mažuma susisiaurina, už taj ir mažaj gelbti rejkañtuose, kadgi daug czèso rejkia pražudyti, iki aplinkuj apejni per tilta. Dèlto czia taj ryžosi pasistatyti garplausti, kurs ne no senej labaj geraj czia susineszinus palengwina. Tas garplaustis yra tajp didelis, kad jis galètu geležinkelo truki pakelti, o dabar weza tik daugybe prigrudytu pirkinèjs wežimu ir kelaujanczius žmones. Powyzius to garplausezio arba ferry-boat', kajp kad ji Melbournès meste wadina, yra ketwirtajniszkas, isz dwiejų jo pusiu randasi po du keltiniu tiltu, kurie prie kraszto garplauseziuj priplaukus yra nulejdziami dèl perėjimo. Tie tiltaj yra gana platus ir druti, idant galètu panesztì prikrantus wežimus su ju traukikajs. Judintinè maszina turi labaj didele pajiega, ir per kelas minutes, nors swarybè labaj butu didelè, ji perwaro plausta i kita upès pusè.

Dar yra istabesnis, lekiantysis tiltas' pas St. Malo Amerikoje; jis ejna per marès alkune, kuri atskiria mèsta St. Malo no St. Servan. Lekiantysis tiltas wajkszcziuja ant szynu gulincziu ant dugno wandens ir tajp augsztu, kad jis dar 10 mètru wirszujè wandens riogso. Ji traukia milžiniszka retèžis (lenciugas), kuria wynioja ant kito kraszto stowinti garu waroma maszina. Tas lekiantysis tiltas yra be abejonès labaj drasia padaryne musu dienu.

Tarp swarbiu ir wertingu pramanymu paskutiniojo lajko iima pirmo wieta, neszamasis garlajwis, anglo Yarrow padarytas. Tas garlajwis buwo ipaczej dèlto padarytas, idant mokintam Stanley palengwinti kelone ir isztyrimus apiu Aprikoje, ir atradime wirszutinio bègio upès Kongo buwo labaj pageboje. Gaalajwis yra 21 mètra augsztas o 5½ mètrus platus. Pagal jo ipatinga praktikiszka padaryma yra galima ta garlajwi wisaj suardyti per 3 adynas tajp kad ji toliaus gali nesztì žmonès su sawimi paemia, jejgu neb' yra galima plaukti upe; tajpgi 12 darbininku gali ji wèl per 3 adynas sustatyti ir wèl tolaus wandeniu plaukti, kada plaukti pasidaro galima kitame dajgte. Garlajwis turi trobutes dèl kelejwiu ir tajp yra gana talpnus. Kajp yra brangintinas toks garlajwis dèl apkelaujancziu nežinomas žiames, kožnas taj mato.

Matome, brolej, kajp ir tolimiausiose dalyse žiamès žmonès pasidaro palengwinimus sawo rejkaluose iszradimajis ir pramanymajis. Kada mès jejgu jau nepramanysime ka nawatno, naudingo ir negirdèto, taj bent imsieme pasawia namie wartoti itajsus kitu pramanytus, o mums galinczius buti labaj naudingajs?! Kada mès nors ta nauda matysime, kokia sutejkia mokslas?! J. Szl.

Koleros priedajgtis.

Duokiamiesi pridiegti [cziepyti]! tajp szendien szaukia

žmonès. Wisu akys yra nukrejptos ant anu kèlu mokslininku, kurie tariasi priedajgstyje (cziepyjime) atradia gydykle no limpancziju ligu, kurios tajp dabar èmè wyrauti.

Ilgà czèsa žmonèm̃s užteko prisidiegti rauplèmis pagal iszradima dro Jennerio, o dabar stajgu mislis apie prisidiegima milžiniszka suaugo. Paskuj Pasteur'o, kurs iszrado priedajgsti no ikandimo pasiutusio szunies, daktaras Ferran iszrado koleros priedajgsti, ir jau kiti daktaraj tajsosi pridiegti difteryti ir piktajja karsztlige. Nespès perbègti 10 metu, o žmogus bus apszarwuotas priesz wisas ligas, kajp kad kitakart Akillis buwo apginkluotas priesz ragotines (meslus) gywentu Trojos, ir mès turèsieme mirti ar isz senatwès ar wisztakejs.

Tajp taj wis ant pirmo pažwelgimo iszsirodo lukestinga, bet rusczias i wiska pasistebint tuojau pasikela klausimas, ar priedajgstis, apgindama no pridiegiamos ligos, neatnesza sèkla kitos ligos, kuriaja žmogus szejp nesirgtu. Tajgi nuonkstus apsisaugojimas no limpancziju ligu priedajgstimis ar nesulpnina ir neiszlejlèdina pridiegta kuna, tajp kad jis naujomis ligomis serga? Ar kartskartinis priedajgstimas ojuma ligu pragajszina ar tik permajno liga? Ir ar mès bijodamasi ligos ir no jos pasisaugodami nepapuolame i dar didesne piktybe?

Žmogus gimsta tulose aplinkybese gamtos priliktose. Mès wisi turime toki pat padara kuno, tuos paczius itajsus, ta pati krauja ir jejgu yra tarp musu koks skirtumas, taj ji pati gamta padarè iszaugsztindama wiena ar kita sawo wajka. Argi taj nebus prieszginystè gamtaj, jejgu mès jos su-twerta kuna perdirbame idèdami i ji mediciniszka gajwala, swetimas kunuj esybes, nors taj darome dèl žmoniszkuomo?

Ar mès neajszkej zinome, kad priedajgstis nemarus Jennerio atmajnè iszlygas žmogiszko gywenimo ir swejkatos? Ar žmonès musu gadynès ne yra dangiur kitoniszkesni už žmones perejtu amžiu? Argi žmonystè szendien nèra kuniszka iszsigimusi? Kuris gražiausias ir pajiegus wyras musu dienu istengtu dèwèti szarwus XIV ir XV szimtmecziau? Kas yra priezastimi tokio kuniszku pajiego pasimazimimo? Ar wiena dalis kalczios tik neteks medicinaj, kuri, ažuot ka turètu tirti gamta ir ja sekti, prieszginioja jaj ir gydo wienaliga daugybe kitu užtraukdama?

Gadynèje Ludwiko XIV ir XV, kur ir patys karalej neiszsigelbèdawo no ligu, dang ligu nebuwo zinoma, kurios mus szendien wargina. Ir džiowa arba džiutis tuomet nebuwo pažystama; buwo atsitikimaj, kad žmogus mirè uždegimu plaucziu, bet tuomet nežinota anos bajsios ligos, kuri stajgu jaunuomenèje tarp 18 ir 20 metu amžiaus ima apsi-rejkszti ir paprastaj po 5 metu gybimo ir menkèjimo ligoni nuwaro i kapus. Perskajtykite istorija ir rasztus dajniu, o nerasite nej 3 atsitikimu myrio uzrasztytu džiowos liga ir nej wieno nerasite atsitikimo, kur senowès dajnius apraudotu dajniszkomis aszaromis džiutingus plauczius sawo numylètinès. Garsus teptuwis italas Rapaelis, kurs ant kuno ir dwasios buwo swejkas ir drutas wajkinas, mirè isz per didelès meljès moteriszkuju, bet yra netejsybè, kad jis sirgias džiowa. O musu dienose yra szimtaj wajku, kurie jau gimdami turi džiowos pažymes. Wienok kitakart lengwu buwo galima papulti i nasrus limpancziosios ligos. Ludwikas XV mirè rauplèmis; szendien gi rauplèmis mirszta labaj retaj kas, bet už taj džiowa užmusza. Gañas wisgi pasilieka toks pat.

Argi dar rejkia paminèti difteryti, wisaj nauja ligos pawidala, arba blykszle, kuri nors wisose gadynese yra randama, bet nekumet tajp pražutinga nebuwo kajp kad dabar. Asz galècziau ir daug kitu ligu priminti, bet man atsakytu, kad jos pajna no musu gywenimo, o ne no iszradimu medicinai.

Tulas daktaras pasakytu, kad czia paminètos ligos gal jau ir senowèje buwo zinomos, bet kad jos kitus wardus nesziujo; wienok kožnas taj turès pripažinti, kad tuomet jos isztikdawo žmones daug reczias ne kad dabar.

O kad rauplèmis pridiegtasis žmogus gali apsirgti ligomis, kuriomis jis kitajp nesirgtu, tajp gi yra tikètina. Jejgu toks jau rauplèmis pridiegtas žmogus prisidiegys kolera, o paskuj pasiutimo liga [siutiniu], karsztlige, gywatès nuodajs, kokiamegi jis bus padèjime, koki darini ir kokias ipatybes gaus jo kraujas? Ar jis tuomet nenumirs slogomis ar nors mažu atsiszaldymu? Argi jo kunas nesulpnès, ir kad jis apsigiminius, kajp iszsižiuurès jo wajkaj ir jo wajku wajkaj?

Ne priedajgstimis pasigelbès žmonystè no paoju. Butu tejsingiau wajawoti priesz paczia liga ne kud kožna žmogū apszarwuoti priesz wisas ligas. Dras Ferran, kurs kolèra prisidiegè, tik-tik sawo gywastimi neužmokèjo už taj. Jo darbas yra pastebètinai ir toks mokslininkas, kurs sawo pažiuos tejsybe iszrodyti gejdžia ir stengiasi nors ir gywasti prastodamas, užsipelno wisu pagyrima. Bet czia wisgi ne yra tejsingasis kelas. Limpancziaja liga atjieszkoti ir isznajkinti yra iszmingingiaus ir naudingiaus ne kad jos laukti sèdint namie apsiszarwawus no koju iki galwos.

Kitakart buwo bajsi liga, wadinama marajs, taj buwo kolèra widuramžio. Žmonès mirè kajp musès, wisu aplejsti, no wisu atakirti ir atmesti. Istorija abiejų plègu yra ta pati; maraj ir kolera platina tokia pat bajme, atejna isz tos

pacios žiamės ir daro toki pat išsnaikinima. Bet maraj jau pragajso ir nereikėjo priesz juos priedajgsties. Zangis tantu i prieszaki, wisatinis wajskumas, rupestingumas apie wisatine swejkata panajkino ta plėga žmonystės. Maru isznaykimas parėjo pats isz sawias, ir jie butu daug grejciaus pragajzia, jeju ju priezastis butu buwusi atjieszkota ir suardyta. Man rodosi, kad ir priesz kolėra tajp pat rejkia pasi- elgti: yra žinomajos kilmė ir jos kelas, jos paslaptys ir ap- sirejszkimaj diena isz dienos tampa suprastinesni. Mokslas turi geresni darba ne kad žmogu apsaugoti no pilnos wirtynės galimu ligu; jis pirmiausej turi tyrinėti, ar pati liga ne- siduoda isznajkinti. Juk yra parodoma, kad purwini, žmo- ningi, angszti mestaj yra wejkiaus limpancziu ligu aplanko- mi ne kad kiti. Patyrimas pamokino, kad wėju perpuozia- mi, antkalniuose itajsyti gywenimaj, geraj statyti namaj ir stropej pałajstomos ułyczios wisatinaj pasilieka apsaugotos dlo kolėros. Tajpgi yra žinoma, kad perdejimas gėrime ir walgyne, palejstuwingas gywenimas, perdedamas budėji- mas naktimis, apskretimas kuno łabaj szelpia pasiplatinima ligos. Taj yra pamatas, ant kurio mokslininkaj su pagė- ba walstiju turėtu sutwerti sistema tarptautinio isznajkymo wajskybės, o taj mus ir apsergėtu no limpancziu ligu. Da- bar gi yra mislyjama apie kolėra, kada ji atejna; o kad ji at- sitraukia, taj ir wel wisi gryzta prie sawo senu papratimu ir pirmyszkocio nerupestingumo apie swejkata. Wyresnybės waro politika, o daktaraj pinigus glemžia. O nebagas li- gonis neturi ka geresnio daryti, kajp tiktaj prisidajgstyti li- gomis, kokiomis jis kuomet galėtu sirgti, tik gsjlu, kad jis wis dar wiena dajgta užmirszta dėl didesnės pilnybes: pri- sidiegti taja liga, kurej yra likta ji nužudyti.

Pagal A. Millaud'o raszta paraszė J. K.

Kuomi mės galime pasirodyti, jog lietuwejs esame.

Jau gal ketwirtas amzius bajgiasi, kajp didžiausi perse- kiojimaj atėjo ant musu giminės lietuwiu ir najkinimas, ka- dajgi kajp imanydami musu susėdaj lenkaj wertė mus i len- kus, sawo wardajs mus kriksztyjo ir musu prawardes ant lenkiszkuju perdirmawojo, ir po szej dienaj nekurie lietu- wajczej gėrisi prid rdam i prie sawo prawardės kajpo wuode ga szajp ar kitajp: Szepełys wirsta i Szepecki ar Szepełin- ski, Jurgelajtis i Jurgelawycziau ir tt. Ir tajp daugumas wis prisiraszo galunes *wiez, kis*; arba czion Amerikoje budamaj pasiasawina kokio wokieczio arba czion prawarde, o taj yra nelabu; juk ar musu prawardės ne yra gražios ir mielos isz- tarmėje? Jau asz lejdziau 13 meta Amerikoje, ne esu su lie- tuwajte ženotas ir turiu 4 randaunikus, o nuėjas i Directory ar ant kwitu wis rasi grynaj lietuwiszkaj pasiraszta ir wisi isztaria grynaj mano prawarde, wokieczej ir anglaj. Wel daugel dawėsi matyti ir tokiu, kurie raszydami gromatas i sawo tėwyne Lietuwa adresuoja ant woko [koperto] lenkisz- kaj, nežinė ar taj mislydami, kad taj grejciaus jos nuejs ar kajp kitajp. Brołuczej mums tajp nepritinka pasirodytie pacztose wokiecziau ar rusu, buk mės esame lenkaj; tokiu pawejkslu imdamiesi newejksime pakelti nej sawo warda nej kalba. Jau 11 metu kajp adresawoju gromatas grynaj lietu- wiszkaj ir iki szuolajk dar nej wiena nežuwo. O taj tajp rejkia mums adresawoti isz Amerikos:

Russia, Lietuwa.

Jo mylista Petras Margis.

Suwalku gub., Wilkawiszko paw., Gižu gm., Ramonu k. Szitokiu pawejkslu mės budysime brołus ant lietuwyntės ir parodysime jiems, nors mės esame už didžmario, kad mės nesigėdime wokiecziau o nej lenku iszrejkszdami grynaj lietuwiszkaj adresus ant woko arba kopertu. Tajp wisi dary- dami pasirodysime wokiecziams ir rusams, kas mės esame ir kad nenorime draugijos turėti su lenkaj ir nej su kitaj musu susėdaj; jie pamatys, jog musu dwasė ir kałba n'yra isznirusi ir gal pasirupins daugiaus apie musu rejkałus... Tegul gi mės sergame sawo pacziu liga o ne swetima; kajp geriausej turime tajkintiesi su sawo kankintojejs, ir proce- wokuame su Diewu pagėba dėl naudos musu gentės ir lietu- wyntės.

A. Jurgelajtis.

Birmawonė wieno naujalenkio Szenandoryje

Wiena subatos gražu wakara, gal buti 8 d. rugpjuties, daugumas szauņu lietuwininku buwo susirinkia wiename salune ant S. Maine str. Wieni gražej łoszinėjo, kiti tarp sawias mejlingaj kalbėjosi; bet nej wienam tame umaj ej- nancziame łajke neužėjo ant mislies, kad toje lietuwiszkoje draugijoje randasi tajpogi ir naujalenkio. Bet kur ten ne? Sztaj isz užkampės mažajs žingsnełjs ruszej iszlenka wienas kietas naujalenkis, bene tik ponas Zdn., prieszalinis pa- licėjis Sudaucko; o prisiartinias prie wieno lietuwininko su guodone meldžia, idant jam tas padrutintu jojo naujalen- kiszka tikėjima. Pakłusnus lietuwininkas ilgaj nelaukda- mas isztiesė sawo deszineja ir lengwej prilejdė. prie wejdo deszinojo nusi iaminusios tykios awelės. O negana dar to, isztinka ir isz antros kajriosios szalies, klupdydamas ant kėlu sugrandinta iszpažintoja naujos gentkartės. Szisaj naujaj pabirmawotasi pajutias dabar lengwybe sažinės ir ty- kej pasimeldias prie Diewu už apturėtas mylistas gilej atsi-

dusejas aplejdė lietuwiszka draugija, tikėdamas drucej, kad naujalenkiszka dwasė gilybėje szirdies jo ilga ilga atras pagywenima. Diewe jam padėk!

J. Juszka.

ZINIOS.

Szpanija. Iki galio liepos mėnesio wisoje Szpanijoje su- sirgo 114.714 žmonių koleros liga ir mirė 34.003

Maskolija. Caras ketina neužilgo pasimatyti su cėso- rejs Austrijos ir Wokietijos lenku mėstelyje Kremsier. Da- bar ten yra geležinkeldwaris wisaj isztusztintas ir wisi urė- dininkaj praszalinti. O daržaj pilies yra apstatyti dwiguba žalneriu ejle. Regime, kajp ant wagies kepure dega.

Prancuzijoje i parlamenta yra paduotas rejkaławimas Contagrelu, kad pažejstiem wasario rewolucijoje 1848 m. prancuzams butu duota ikigywastinė ałga. P. Bert ir mi- nystras finansu pritaria tokiam rejkaławimuj.

Rochefortas sawo gazietoje 'Intransigeant' klubina wy- resnybe prancuziszka, kad atkersztytu Anglije už taj, kad ji pasalej nužudė prancuza Olivier Pain, kurs anglus waja- wojo Aprikoje drauge su Mahdi; o wyresnybej nėko neda- rant jis ragina, kad draugaj Paino nužudytu angliszka pa- siuntini lorda Lyons, kurs igawias bajme apsistatė palicija. Minystras Brisson prižada rejkałauti no Anglijos, kad atly- gintu piningajs giminej Paino, jeju pasirodys esant tejsy- bė, kad Anglija už galwa Paino padėjusi buwo mokesni.

Wokietija. Wyresnybė uždraudė moteriszkej Guillau- me Szak łajkyti Wokietijoje praneszimus apie klausima kek- szystės; už taj ji iszwažiawusi i Szwiciarija Zuriko mēste su szaukusi susirinkima snekėjo, kad ji norinti didinti buri angliszkosios draugystės dėl apgynimo tiesu moteriszks. Pirmiausej ji rejkałauja panajkinimo tajp wadinamos palici- jos doros, nės netejsinga yra persekioti už kalte wienas tik moteriszkes; Wokietijoje, ji sakė, bėdnasias palicija suima, itraukia i knygas, isz kuriu isztepa tik tada, kada gauna no wargzeses daug piningu, o tuomi spiria moteriszkes iszama- to tapti kekszėmis, kuomet turtingosios moters ir prasiran- danti wyrajnej kokio persekiojimo nekencėzia. Tolau, rej- kia iszardyti wisatinius nedorybės namus, kuriu buwimas iwedė kupezyste mergomis. Kasmet yra parduodama Ajri- joje 16.000 mergu, o Wokietijoje palicija sawo užraszajs pa- daro kekszėmis kasmet 36.000 mergu. Ant galo moterisz- kas darbas turi buti geriaus ne kad dabar apmokamas, nės bėdnystė tankiausej waro moteriszke ant ułyczios.

Isz Elzasijos yra iszwytas buwusysis prancuziszkas pa- siuntinys Ryme ir Berlyne, Rothanas buk dėl to, kad jis Bismarki isznėkinias sawo raszta 'diplomatiszki paminėji- maj isz Wokietijos ir Italijos'.

Austrija. Budapesto mēste Juozas Koceresi-apgarsino raszta, kuriame jis iszrodo, kad turtingi gywentoje wisati- naj ilgiaus gywena ne kad beturezej. Widutiniszkas amzius mirusiuju pasirodo esas tarp wajku turtinguju žiamiaus 5 metu — 1 metas 4 mėnesej, dėl widutinės łuomos — 1 metas 2½ mėn., o dėl bėdnuju tik 1 metas lygej; o dėl senesniu per 5 metus: tarp turtinguju — 52 metaj, dėl widutinės łuo- mos — 46 m. 1 mėn., o dėl bėdžiu tik — 41 m. 7 mėn. Tie taj skajtlej parodo, kad bėdnasis žmogus trumpiaus gywena per pilnus 10 metu už turtingaji imant widutiniszkaj.

Isz *Kynu žiamės* parejnanczios gromatos pranesza, kad ten łabaj dideli twanaj isznajkinia jawus ir tuomi gywento- jams daug blėdies pagaria.

Suwienuotos Walstijos. Camden N. J. Czia 18 d. łajkė metini susirinkima drabininku draugystės walstijos New Jersey, kur suėjo 133 delegataj. Fabriku inspektorius Fell sakė, kad toj walstijoje darbininkaj esa darbe 7000 wietu. Jis gyrė priespara, kad wajkaj no darbo ejtu i moksla pri- skirtose adynose. O Simmermanas, sekretorius namu dar- bininkiszkos statistikos mēste Trenton, sakė, kad statistika parodo, kokiam dajgte yra bėda tarp darbininku ir kuomi galima wargstancėzius pagelbėti; pagelba geriausia esas ap- szwietimas darbininku; dabar gi łajkas esas wisiems apsu- dyti klausima apie sutrumpinima darbinio czėso ir pasiru- pinti, kad wajkaj ir moters nedirbtu tajp ilgaj pabrikuose kajp kad dabar.

I Nauja Jorka tarp 628 kelejwiu atwažiawo wieni du ku- dikej, wienas 6 o kitas 4 metu, garłajwiu 'Morawia'; juodu nori susijieszkoti tēwa apsigywenusi Minnesotoje.

Bremond Texas. Turiu pripažinti, kad 'L. B.' yra ti- kras mylėtojas lietuwiszkos gentės ir tikras iszrejksztojas paslėptiniu, kokias neprietelej Lietuwos sudaro. Ir lenkaj yra wisur musu nedrauguj; kur yra darbe lietuwininkaj drauge su lenkaj, ten lenkaj mus kiek imanydami skundže samdytojuj; ir tajp wisur lenkaj gula ant lietuwininku, kad mus nubėdninti. Ot žiurėkite, kas darosi ir Bremonde. Lenkaj pirma nežinojo, kad wietinis kuningns P. yra lietu- wininku, nės tame kraszte musu žmonių nebuwo, ir jiems kuningas patiko. O dabar kad atsiradus czia lietuwinin- kams pasirodė, jog kuningas P. yra lietuwininku, tuojau ji lenkaj emė neapkęsti ir wisomis pusėmis ambu jieszkoti. Tajp apie Sekminės J. Domerackis bandė ji iskunsti wyres- nybej, buk kuningas suwincziawojas wiena naszli su naszle

neduodamas paprastos wyresnybej žinios. Už ta darba Do- ir jo draugas ir no weselninku tapė geraj iszsmuzti ir sudas prasudyjo juos ant koros po 30 dor. už netejsinga skunda. Ir dabar lenkaj niurna, kad jiems butu geresnis lenkas ku- ningas, dabar, sako, gali czia ir lietuwininku prisiwejsti!— Nesenej czia wienas lenkas mirė badu, nors buwo bagotu farmeriu: gale gerklės ties krutine pasikėlė kajp koks kum- sztis, kurs kludė walgyma ir gėrima. Naszłajezejs pasiliko sumus ir duktė. Tajp czia žmonės wis drugejs serga. Wie- nas lietuwininkas, kurs Baltimorėje sirgo taja liga be palo- wos, perejta ziema czia atkelawo; o imdamas paprastas no drugio gydyklas paswejko. Gydyklos gi tokios: suwalninas widurius imk opsam (?) salt, o paskuj ryk kinyna sutajsyta su wandeniu, ka pritajso tuszėziuose suneremuos łuksztuo- se (empty capsules); sunkej sergant rejkia imti kas adyna wiena, o kur mažos, taj po dwi; lengwiaus sergant imasi i 2 adynas. Per daug paėmus ant ansu užgula, bet perėjus gali tikėtiesi, kad drugi iszwarė. Jurgis Kazokajtis.

Naujame Jorke sustrėjkawo 'dress and cloak makers'; nekurius darbininkus bossaj pasodino i kalėjima, bet su- dzia wienus wisaj iszlejdė, o kitus tik mažomis koromis ap- snkino.

APGARSINIMAJ.

No draugystės Lietuwiszkojo Bałso.

Kożnas skajtytojas Liet. Bałso jau galėjo ajszkej supras- ti norus draugystės. Draugystė sawo paszaukima priderin- czej pildyti gales tik tada, kada ja skajtytojeje parems pinin- gajs. Nedidelis yra dajgtas kożnam užsimokėti ant metu du dorėlus; nej wienas nepajus tusztauna kieszėnis atidawias ta dowana dėl naudos Lietuway. Už taj draugystė L. Bałso mejlingaj užpraszo, idant brołej pasirupintu užmokėti i jos kasa ta nedideli mokesti. Wieno pajiegos czia nėko newejks Draugystė isz sawo pusės daro kiek galėdama, tegul ir koż- nas lietuwininkas atlieka sawo tautiszka parejga. Wienybė duos mums stiprybe.

L. B. draugystės mėnesinis susirinkimas bus nedėdie- nyje 30 d. rugp. 2oj ułyczioje No 193 pusės 5 adynos po pietu. J. Szłupas łajkys praneszima: „Pažwelgimas i pra- ejte, dabarti ir atejte lietuwiszkosios tautos". Wisus drau- gus lietuwyntės, wyriszkus ir moteriszkas, užpraszo mej- lingaj i susirinkima

L. B. KOMITETAS.

Priejginė wieta lietuwiszkuju draugyszciu, krautuwė wyno, alaus ir likieriu, 2oj ułyczioje No 193 pas

A. K O P T A,

N a u j a m e J o r k e.

W. J A B Ł O N S K I O

L i e t u w i s z k a s S a l u n a s

czia rasi biljarda, atsigėrsi wynuczio, szalto aluczio ir užsi- rukyti gausi skanu cigarėli.

34 Hester street

Naujame Jorke.

LIETUWININKAJ PAS LIETUWININKA!

Rasite szalto ir gero alaus skanaus wyno ir likieriu mano salu- ne; tajpgi ir biljarda.

Jonas Butkauckas

262 East Broadway. Naujas Jorkas.

PLJUSZAS PESIACKAS

tikras agentas Singers Co siuwimo maszinu.

Lietuwininkaj norełami gauti maszinas tajp kriaucisz- kas kajp ir del namu darbo, praszau, atsiszaukkite ing ma- nia, o wisados pigiau gausite. Gywenu: 68 Forsyth str. N. Y.

Redysteje Liet. Bałso yra galima pirkti tas kningas:

- AUSZROS KALENDORIUS ANT 1885 METU --- 35.
- TEWYNAJNIU GIESME WYTURIO --- 15 c.
- AUSZRA ANT WISU METU --- \$ 2.00
- AUSZROS KALENDORIUS ANT 1884 M. --- 25 c.
- OSZKABALU DAJNOS --- 25 c.
- LIETUWISZKAS SZIUPINYS 15 c.
- DRAZDAUSKO SWIETISZKOS IR SZWENTOS GIESMES --- 15 c
- MIGLOWAROS DAJNOS --- 25 c.
- KNINGOS TEJSYBIU --- 25 c.
- NERIO PAMOKSLAJ APIE GASPADORYSTE --- 25 c.

Auszra už 1883 ir 84 po pusantro dorėlo.